

dr hab. Bartłomiej H. Toszek, prof. US
Instytut Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie
Uniwersytet Szczeciński
ul. Krakowska 71-79
71-017 Szczecin

Szczecin, dn. 28 stycznia 2025 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Barbary Bieniek pt. *Ewolucja oddziaływania szwedzkiej władzy monarszej na funkcjonowanie wybranych elementów systemu politycznego w latach 1809-2019*

1. Wybór i aktualność tematyki badań

Systematyczne zmniejszanie się obszarów świata, na których funkcjonuje ustroj monarchiczny, wskazuje na zasadność podejmowania i prowadzenia badań zorientowanych na identyfikację i wyjaśnienie znaczenia czynników determinujących utrzymywanie się tego ustroju w niektórych państwach. Dotyczy to zwłaszcza Europy, w której tryumfalny pochod idei republikańskiej rozpoczął się stosunkowo późno (w porównaniu do Ameryki Północnej i Południowej), tj. po I wojnie światowej, lecz szybko objął większą część kontynentu. We współczesnych monarchiach europejskich, pozycja ustrojowa głowy państwa jest poddana wielu ograniczeniom formalnym i faktycznym (wynikającym z przyjętych konwenansów konstytucyjnych), skutkując powszechną oceną, że „król panuje, lecz nie rządzi”. Należy jednak podkreślić, że zakresy kompetencji poszczególnych monarchów znacznie się różnią, powodując, że o ile niektórzy z nich stanowią jedynie osobową emanację państwa, o tyle inni są aktywnymi uczestnikami procesów decyzyjnych. Zachowanie ustroju monarchicznego (opartego na podziale klasowym społeczeństwa) w krajach Europy Zachodniej i Północnej, uznawanych za najbardziej rozwinięte demokracje świata, musi rodzić pytania o przyczyny i trwałość tego stanu rzeczy, stanowiąc interesujący przedmiot dociekań naukowych.

W kontekście powyższego, należy uznać, że Doktorantka dokonała wyboru ważnego i aktualnego zagadnienia, które dotyczy istotnych kwestii społecznych, politycznych i prawnych. Przyjęte w pracy nadmiernie szerokie ramy czasowe (obejmujące okres ponad 200 lat) mogą nasuwać uzasadnione wątpliwości, czy rozprawa ma charakter historyczny, czy politologiczny. Jednak konstrukcja warsztatu badawczego (w szczególności zastosowane w dysertacji metody badawcze) oraz kierunek prowadzonych przez Doktorantkę wywodów (mających

odpowiedzieć na pytania dotyczące obecnej pozycji ustrojowej monarchy szwedzkiego) nakazują uznać, że praca mieści się w dyscyplinie nauk o polityce i administracji. Z uwagi na fakt, iż recenzowana rozprawa została napisana (i zapewne zostanie również opublikowana) w państwie, które od przeszło stulecia posiada ustrój republikański, nie można jej uznać za posiadającą realny wymiar praktyczny (z czym zapewne nie zgodziliby się zaciekli zwolennicy monarchii). Ma ona jednak bardzo istotny walor poznawczy, tym bardziej, że dotyczy monarchii, która (w przeciwieństwie np. do brytyjskiej) jest stosunkowo mało znana przeciętnemu Polakowi.

2. Struktura dysertacji

Dysertacja posiada strukturę logiczną, lecz miejscami niezbyt spójną. Autorka rozpoczęła swoje wywody od analizy kwestii teoretycznych, wyjaśniając ideę i elementy konstytuujące model współczesnej monarchii, w oparciu o teorię nacjonalizmu integralnego Charlesa Maurrasa, stanowiącą główny (lecz nie jedyny) punkt odniesienia do dalszych rozważań. Kolejna część rozdziału 1 (niepoprawnie zatytułowana w sposób sugerujący prezentację pozycji głowy państwa w systemach monarchicznych i republikańskich) dotyczy sposobu rozumienia i typologii monarchii w naukach politycznych. Następnie, Doktorantka szczegółowo (i zupełnie niepotrzebnie) przeanalizowała pozycję prezydenta w systemach parlamentarno-gabinetowym, *semi-* i prezydenckim, aby ostatecznie porównać ją z pozycją ustrojową monarchy. W rozdziale 2 pt. „Monarchia szwedzka na tle monarchii europejskich” pierwszy podrozdział dotyczy krytyki monarchii europejskich w XXI w. (bez uzasadnienia, dlaczego ogranicza się do ostatniego ćwierćwiecza, podczas gdy głosy krytyczne wobec tytułowych monarchii podnosiły się również wcześniej) dotycząc głównie rodzin panujących w Belgii, Danii, Hiszpanii, Holandii, Liechtensteinie, Monako, Norwegii i Wielkiej Brytanii, a jedynie śladowo (na 3 z 53 stron) szwedzkiej. Dalsza część tego rozdziału odpowiada już jednak jego tytułowi, koncentrując się na rozwoju monarchii w Szwecji od wczesnego średniowiecza (dość nowatorsko określonego przez Autorkę mianem czasów „antycznych”), aż po czasy współczesne, ze wskazaniem obecnie funkcjonujących formalnych ram systemowych. Niewątpliwie najbardziej wartościową i najlepiej skonstruowaną część dysertacji stanowią rozdziały 3-6, w których Doktorantka zestawia pozycję ustrojową monarchy z pozycją organów władzy ustawodawczej (rozdział 3), wykonawczej (rozdział 4), sądowniczej (rozdział 5) i samorządu terytorialnego (rozdział 6) w powtarzających się interwałach czasowych, tj. latach 1809-1914, 1915-1945, 1946-1973 oraz 1974-2019 przypisanych do poszczególnych podrozdziałów. Każdy podrozdział kończy się tymi samymi, wyraźnie wyodrębnionymi pytaniami badawczymi, na które Autorka udzieliła

zwięzłych odpowiedzi. Wystarczy ich porównanie, aby zorientować się, w jakim kierunku, w jaki sposób i w jakim tempie przebiegały przeobrażenia relacji pomiędzy poszczególnymi władcami szwedzkimi a pozostałymi organami aparatu władzy centralnej i lokalnej. Taka, nieco podręcznikowa, struktura rozdziałów 3-6 może być atutem dla czytelnika pragnącego uzyskać krótkie, treściwe informacje, bez potrzeby wglębiania się w określone zagadnienie. Ostatni, merytoryczny rozdział pracy obejmuje rozważania o przyszłości monarchii szwedzkiej, w kontekście sondaży poparcia wśród mieszkańców oraz głosów krytyki i poparcia ze strony partii i ugrupowań politycznych. W zakończeniu, Doktorantka udzieliła odpowiedzi na postawione pytania badawcze, zweryfikowała (3 pozytywnie, a 2 negatywnie) hipotezy sformułowane we wstępie pracy (niepoprawnie uznając je za „poprawne” lub „niepoprawne”), co było równoznaczne z osiągnięciem postawionego sobie celu badawczego.

Należy podkreślić, że na tle ogólnej tendencji panującej w dyscyplinie nauk o polityce i administracji, wyrażającej się przewagą elementów opisowych nad refleksją teoretyczną w publikowanych pracach, recenzowana dysertacja wyróżnia się pozytywnie. Doktorantka oparła swoje rozważania na dobrze jej znanym modelu teoretycznym, z którego poprawnie wyodrębniła elementy nie- i pasujące do analizowanego *case study*. Potrafiła również zaproponować samodzielnie skonstruowany schemat badawczy, umożliwiający efektywne (tj. pozwalające na sformułowanie konkretnych i przekonujących wniosków) porównanie procesów zachodzących w poszczególnych interwałach czasowych okresu poddanego badaniu.

3. Podejście metodologiczne: metody i techniki stosowane w dysertacji

Autorka recenzowanej rozprawy zadeklarowała wykorzystanie trzech metod badawczych, tj. (określonej jako najważniejsza) metody komparatywnej (w celu porównania cech charakterystycznych szwedzkiego modelu władzy i pozycji monarchy w poszczególnych interwałach czasowych), analizy instytucjonalno-prawnej (służącej zobrazowaniu ewolucji pozycji ustrojowej poszczególnych elementów szwedzkiego systemu politycznego, ze szczególnym uwzględnieniem monarchy) oraz analizy i krytyki literatury (aby „zmierzyć się z zagadnieniem monarchii ujętym z różnych perspektyw” dyscyplinarnych). Metody te zostały rzeczywiście zastosowane w pracy, a sposób ich użycia świadczy o dobrym warsztacie naukowym Doktorantki. Może natomiast dziwić fakt, że wśród narzędzi badawczych nie została wskazana również metoda systemowa (a właściwie metody mikro- i makrosystemowa), którą *de facto* wielokrotnie i efektywnie Autorka dysertacji wykorzystywała, opisując i poddając szczegółowej analizie całość i poszczególne części systemu politycznego Szwecji.

Doktorantka sformułowała problem badawczy jako pytanie otwarte, uznając odpowiedź na nie za główny cel swojej pracy. Nie jest to wprawdzie konstrukcja wadliwa metodologicznie, jednak w większym stopniu odpowiadające wymogom stawianym przed rozprawą doktorską wydaje się rozwiązanie polegające na postawieniu hipotezy badawczej, która następnie podlega (pozytywnej lub negatywnej) weryfikacji. Brak ten do pewnego stopnia wyrównują hipotezy szczegółowe, wyjaśniające w jakim kierunku zmierzają badania prowadzone przez Autorkę dysertacji. Należy jednak zauważyć, że hipotezy te zostały kompleksowo sformułowane nieprawidłowo, poprzez użycie określeń warunkujących: „prawdopodobnie”, „zakłada się, że...”, „można założyć, że...”, które czynią niemożliwym ich pełną weryfikację. Dopiero lektura dalszej części pracy, pozwalająca na zapoznanie się ze sposobem, w jaki Doktorantka poddała ocenie hipotezy szczegółowe wskazuje, że wspomniana nieprawidłowość jest raczej natury technicznej (tj. redakcyjnej) aniżeli merytorycznej. Zasadniczo poprawne są natomiast pytania badawcze (określone mianem „szczegółowych”), przy czym za zbędne należy uznać rozdzielenie na dwa spośród nich (tj. 3 i 4) kwestii czy „siła monarchy” w danym segmencie horyzontalnego trójpodziału władzy rosła czy słabła. Zarówno problem badawczy, pytania i hipotezy szczegółowe zostały sformułowane na niskim poziomie szczegółowości, co wskazuje na ich odpowiednio niską wartość heurystyczną.

W dysertacji zostały zastosowane wyraźne ramy czasowe, tj. 1809-2019, przy czym o ile cezurą początkowa nie budzi wątpliwości (donosząc się do uchwalenia konstytucji zasadniczo zmieniającej strukturę powiązań poszczególnych organów tworzących szwedzki system polityczny), o tyle cezurą końcowa wydaje się dość problematyczna. Autorka rozprawy wskazała wprawdzie, że zakończenie jej rozważań na 2019 r. podyktowane jest „wprowadzeniem zmiany wśród rodziny królewskiej”, jednak enigmatyczność tej uwagi nie rozwiewa wątpliwości odnośnie sposobu (a tym samym prawidłowości) zakreszenia ram czasowych badań stanowiących przedmiot recenzowanej pracy.

4. Wkład w rozwój dyscypliny

Przedmiotowa dysertacja dotyczy zagadnienia stosunkowo mało znanego nie tylko przeciętnemu czytelnikowi, lecz także środowisku naukowemu w Polsce. Niewielu bowiem krajowych przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych (w tym nauk o polityce i administracji) obrało za przedmiot swoich zainteresowań Szwecję, czego rezultatem jest mała liczba publikacji naukowych (i publikacji w ogóle) dotyczących tego państwa na polskim rynku wydawniczym. Nie ulega zatem wątpliwości, że recenzowana praca wypełnia istotną lukę poznawczą, przybliżając potencjalnym odbiorcom strukturę organizacyjną i zasady funkcjonowania

szwedzkiego systemu politycznego (a w szczególności monarchy) w szerokim kontekście historycznym, społecznym i administracyjno-prawnym. Równocześnie, ze względu na fakt, iż w znacznej części praca Doktorantki dotyczy idei monarchii, jej odbioru społecznego i perspektyw trwania w coraz bardziej egalitarnym świecie (nie tylko w kontekście szwedzkim, lecz ogólnosiwiatowym), może być ona również wartościowym źródłem wiedzy dla badaczy i innych osób zainteresowanych tymi właśnie zagadnieniami.

Recenzowana rozprawa została skonstruowana w oparciu o kilkadziesiąt materiałów źródłowych (w tym aktów prawnych i dokumentów wewnątrzorganizacyjnych), ponad 440 monografii i artykułów naukowych oraz ponad 150 artykułów popularnych (na nośnikach tradycyjnych i elektronicznych). Prawidłowe kryteria doboru podstawy źródłowej i bibliograficznej, w połączeniu z zasadniczo poprawnym przygotowaniem narzędzi badawczych, umożliwiły Doktorantce gruntowne przeanalizowanie znaczenia poszczególnych mechanizmów oddziałujących na współczesną pozycję ustrojową monarchy w relacjach z parlamentem, rządem, organami wymiaru sprawiedliwości i samorządu terytorialnego, a w konsekwencji nakreślenie przekonującej wizji przyszłości monarchii w Szwecji. Z uwagi na powyższe należy uznać, że dysertacja stanowi istotny wkład w rozwój dyscypliny nauk o polityce i administracji.

5. Uwagi szczegółowe i sugestie

Dysertacja nie została napisana metajęzykiem (co stanowi częsty błąd prac naukowych) utrudniającym jej zrozumienie osobom wywodzącym się spoza wąskiego środowiska badaczy zawodowych. Jej atutem jest również płynność narracji, ułatwiająca śledzenie zasadniczego nurtu wywodów Autorki bez przedzierania się przez niepotrzebne konstrukcje językowe (jak np. zbyt długie, wielokrotnie złożone zdania, nadmierną ilość terminów obcojęzycznych itd.). Nie oznacza to jednak, że Doktorantka ustrzegła się błędów językowych i merytorycznych. Spośród tych pierwszych, do najczęściej powtarzających się należą błędy gramatyczne (których obecność wynika zapewne z wielokrotnych przeróbek określonych fragmentów tekstu), jak np. „powstało” zamiast „powstała” (s. 5), „Zjednoczony” zamiast „Zjednoczonych” (s. 23), „ustanowieniem” zamiast „ustanowienie” (s. 30) itd. Niezgodne z zasadami gramatyki języka polskiego jest również skracanie nazw obszarów geograficznych użytych w dopełniaczu lub miejscowniku, jak np. „Meklemburgi” zamiast „Meklemburgii” (s. 35), czy „Dani” zamiast „Danii” (s. 178). Autorka popełniła również błąd ortograficzny, pisząc „debata... nabrała tępa” (zamiast „tempa”) na s. 325. W pracy pojawiają się również błędy stylistyczne, jak np. „pozycja monarchy... przebiegała” (s. 499) oraz kolokwializmy, jak np. „dobrodziejstwa PR-u” (s. 32), „bycie monarchą coś znaczyło” (s. 157), czy „twardogłowych politykach” (s. 323). Niepoprawnie

użyte są niektóre zwroty obcojęzyczne: np. stwierdzenie Autorki „system półprezydencki (czasami zwany semiprezydenckim...” (s. 119) stanowi przysłowiowe „masło maślane”, bowiem „*semi*” po łacinie oznacza po prostu „pół”; z kolei sformułowanie „co stanowiło *sine qua non* jego koronacji” (s. 343) bez poprzedzającego łacińskiego określenie słowa „warunek” nie ma sensu. Wszystkie te błędy są jednak możliwe do wyeliminowania w procesie prostej korekty językowej, do której w odniesieniu do błędów wskazanych w niniejszej recenzji, a także tych, które (być może) umknęły mojej uwadze, zachęcam Doktorantkę przed oddaniem jej pracy do druku.

Błędy merytoryczne podzieliłbym na trzy zasadnicze grupy. W pierwszej z nich znajdują się użyte przez Autorkę określenia nieadekwatnie osadzone w kontekście sytuacyjnym. Należą do nich przede wszystkim:

- 1) zawarta we wstępie do dysertacji deklaracja Autorki, że „pod uwagę zostaną wzięte również wnioski składane przez partie polityczne do parlamentu w celu poprawienia kondycji szwedzkiej monarchii lub jej obalenia” (s. 17); badania miałyby zatem dotyczyć działań prowadzonych legalnymi metodami (w formie wniosków kierowanych do parlamentu) przez upoważnione do tego organy (partie polityczne i parlament), przy czym część z nich wiąże się z usprawnieniem funkcjonowania monarchii, jako elementu systemu politycznego; należy zatem sądzić, że pozostałe wnioski dotyczą „zlikwidowania” monarchii (np. w formie decyzji podjętej przez uprawnioną większość parlamentarną lub naród w referendum) i takie (lub podobne) słowo powinno zostać użyte we wskazanym cytacie; określenie „obalenie” sugeruje bowiem użycie siły, a więc odwołanie się do pozaparlamentarnych, a zapewne także pozaustrojowych metod działania;
- 2) sformułowane (w części dotyczącej porównania idei cesarstwa i królestwa) stwierdzenie, że „królestwo jest... mniejszym podmiotem, gwarantując ludziom więcej swobód i możliwości poświęcenia czasu na abstrakcyjne, metafizyczne idee” (s. 25), z kontekstu którego wynika, że Autorce chodzi o wielkość rozumianą terytorialnie (geograficznie); takie rozumienie obu pojęć zapewne wpisywałoby się w średniowieczne (a właściwie wczesnośredniowieczne) pojmowanie roli cesarza jako (przynajmniej formalnego) zwierzchnika innych monarchów (królów i książąt), nie odpowiada jednak późniejszym realiom, w których tytuł cesarski przysługiwał równolegle władcom różnych państw, a pozycja polityczna niektórych królów i książąt była niekiedy znacznie silniejsza niż cesarzy;
- 3) określenie mianem „faszystowskich” frankistowskiej Hiszpanii, salazarowskiej Portugalii oraz Grecji w okresie tzw. junty czarnych pułkowników (s. 33), które w przypadku dwóch pierwszych państw jest w mojej ocenie wątpliwe, aczkolwiek dość powszechnie stosowane

przez wielu badaczy krajowych i zagranicznych, natomiast stanowi ewidentne nadużycie w stosunku do autorytarnych, lecz z pewnością nie faszystowskich, rządów Jeorjosa Papadopoulosa;

- 4) wskazanie w (*nota bene* niepoprawnie zbudowanym) zdaniu na s. 162, że „rdzeniem anty-monarchicznych argumentów jest nawiązanie do jej historycznego pochodzenia oraz asocjacje z jej krwawymi rządami, zwłaszcza w czasach, kiedy były kolonialnymi imperiami”, których przykładem miałyby być zdaniem Doktorantki oskarżenia kierowane przez Serbów pod adresem Niezależnego Państwa Chorwackiego (będącego przecież republiką) oraz zarzuty Chorwacji wobec Serbii (obu o republikańskich ustrojach) dotyczące masakry ludności cywilnej w Vukowarze w 1991 r.

W dysertacji znalazły się również oczywiste błędy faktograficzne, spośród których do najbardziej rażących należą:

- 1) stwierdzenie, że San Marino „formalnie jest republiką od XV w.” (s. 6), podczas gdy w rzeczywistości już pod koniec IX w. stało się ono niezależną (tj. wolną od bezpośredniej zależności feudalnej) wspólnotą republikańską (uznaną przez Państwo Kościelne w 1291 r.);
- 2) wskazanie, że Cesarstwo Zachodniorzymskie upadło w 1457 r. (s. 23 i 24), podczas gdy w rzeczywistości upadło ono w 476 r., a więc 10 wieków wcześniej;
- 3) określenie Ludwika XVII mianem „monarchy uznawanego za właściciela państwa” (s. 93), podczas gdy trwające zaledwie 2 lata (1793-1795) „panowanie” małoletniego Ludwika Karola (syna Ludwika XVI i Marii Antoniny) uwięzionego (i ostatecznie zmarłego) w twierdzy Temple miało charakter jedynie nominalny, podobnie jak „panowanie” Ludwika de Bourbon-Conde (księcia d'Enghien), który w latach 1795-1804 był uznawany za króla (Ludwika XVII) przez część rojalistów francuskich.

W tej grupie błędów umieściłbym również użycie nazwy „Swaziland” (s. 203) jako przykładu monarchii absolutnej. Nazwa ta została bowiem wzięta z języka angielskiego, toteż (podobnie jak inne zwroty obcojęzyczne w recenzowanej rozprawie) powinna zostać zapisana kursywą, albo (co byłoby poprawniejsze) zostać zapisane w formie używanej w języku polskim, tj. „Suazi”. Na marginesie należy zauważyć, że decyzją króla Mswati III z 2018 r. Suazi zostało przemianowane na Eswatini i pod taką nazwą obecnie funkcjonuje.

Za najpoważniejsze błędy uważam natomiast tendencje do beletryzowania dysertacji, tj. odbierania jej charakteru dzieła naukowego, opartego na potwierdzonych materiale źródłowym lub bazujących na danych bibliograficznych faktach. Najbardziej oczywistymi ich przejawami są stwierdzenia „próby zbliżenia się władcy do narodu były uznawane za

niepoważne” (s. 36) bez wskazania kto miałby formułować takie (dość radykalne) osady, czy też „niepotwierdzone źródła głoszą” (s. 37) co dyskwalifikuje naukowość dalszej części wywodów *per se*. Wskazane tendencje występują zaledwie w kilku miejscach recenzowanej rozprawy, niemniej jednak oczywista potrzeba ich wyeliminowania, skłania mnie do zachęcenia Autorki do przejrzenia swojej pracy pod tym kątem przed podjęciem decyzji o upublicznieniu wyników swoich badań w postaci ogólnodostępnej publikacji naukowej.

6. Konkluzja

Recenzowana rozprawa, pomimo pewnych niedociągnięć (zwłaszcza w zakresie konstrukcyjnym), jest pracą pod wieloma względami wartościową. Na szczególne uznanie zasługują zwłaszcza bogata baza źródłowa i bibliograficzna, solidna podbudowa teoretyczna oraz właściwy dobór narzędzi badawczych, które umożliwiły Doktorantce poprawne zweryfikowanie postawionych hipotez i odpowiedzenie na zadane sobie pytania badawcze.

Reasumując stwierdzam, że rozprawa mgr Barbary Bieniek pt. *Ewolucja oddziaływania szwedzkiej władzy monarszej na funkcjonowanie wybranych elementów systemu politycznego w latach 1809-2019* spełnia kryteria stawiane dysertacjom doktorskim w zakresie nauk o polityce i administracji, ujawniając umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Autorkę, co odpowiada wymogom art. 187 ust. 1-3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Stawiam zatem wniosek o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

